# PLATO

## SOKRATES, MARTELAAR VAN DE FILOSOFIE

VERTAALD DOOR HANS WARREN EN
MARIO MOLEGRAAF

2019 Prometheus Amsterdam

# EUTHYFRON

PERSONEN: EUTHYFRON
SOKRATES

EUTHYFRON Er moet wel iets bijzonders zijn gebeurd, Sokrates, dat jij vandaag je tijd niet in het Lyceum, maar hier bij de hal van de koning[1] slijt. Wat is er, het kan toch niet dat ook jij voor een proces bij de koning moet zijn, zoals ik?

SOKRATES Niet voor wat de Atheners een proces noemen, Euthyfron, maar voor een aanklacht.

EUTHYFRON Je wilt, neem ik aan, zeggen dat iemand een aanklacht tegen je heeft ingediend? Want ik kan jou er niet van verdenken dat jij een ander aanklaagt.

SOKRATES Dat is dan ook niet het geval.

EUTHYFRON Iemand anders jou dus?

SOKRATES Inderdaad.

EUTHYFRON Wie dan?

SOKRATES Ik weet niet al te veel van de man af, Euthyfron. Hij is naar ik vermoed jong en onbekend. Zijn naam is, geloof ik, Meletos. Hij komt uit het district Pittheus. Misschien ken je ene Meletos uit Pittheus, iemand met sluik haar, een niet al te zware baard en een haviksneus?

EUTHYFRON Die ken ik niet, Sokrates. Maar hoe luidt de aanklacht die hij tegen je heeft ingediend?

SOKRATES Hoe de aanklacht luidt? Nogal bijzonder, zou ik zeggen. Hij moet heel wat in zijn mars hebben om op zo jonge leeftijd in zoiets belangrijks inzicht te hebben. Want hij weet naar hij beweert op welke manier de jeugd wordt bedorven en wie daarvoor verantwoordelijk zijn. Alle kans dat hij een wijs man is die, nu hij doorzien heeft hoe ik met mijn onkunde zijn leeftijdgenoten

bederf, naar de Stad rent – als een kind naar zijn moeder – om mij te beschuldigen.

Hij lijkt me de enige onder de politici die zijn loopbaan op de juiste wijze begint. Want het is juist om eerst voor de jongeren te zorgen, zodat zij zo goed mogelijk worden. Net zoals een bekwame boer natuurlijk eerst voor de jonge planten zorgt, en pas daarna voor de andere. En zo wil Meletos eerst ons, die naar hij beweert de jonge scheuten van de jeugd bederven, wieden. Later zal hij vast ook voor de ouderen zorgen en zo de Stad talloze, grote diensten bewijzen. Tenminste: dat is het logische vervolg op zo'n begin.

EUTHYFRON Ik help het je hopen, Sokrates. Maar ik vrees dat het andersom uitpakt. Volgens mij begint hij zonder meer, door zijn poging jou onrecht te doen, de fundamenten van onze stad te ondergraven. Vertel me eens, door welke daden bederf jij dan naar zijn mening de jongeren?

SOKRATES Door gekke dingen, m'n waarde, als je het zo hoort. Hij beweert, jawel, dat ik goden maak. En omdat ik nieuwe goden zou maken, kan ik niet in de oude geloven. Omwille van hen kwam hij, naar hij beweert, met de aanklacht.

EUTHYFRON Ik snap het, Sokrates. Het ligt aan die beschermduivel die zich naar jouw zeggen steeds tot je richt. Hij diende die aanklacht tegen je in omdat je aan godsdienstige nieuwlichterij zou doen. Hij zal je voor de rechtbank gaan belasteren, wetend dat je in zo'n geval bij de massa gemakkelijk te belasteren bent.

Ik ken dat uit eigen ervaring. Wanneer ik in de volksvergadering over godsdienstige kwesties spreek en de massa voorspel wat er te gebeuren staat, lacht men me uit alsof ik niet goed wijs ben. Terwijl toch alles wat ik voorspelde uit is gekomen. Desondanks blijft men jaloers op alle mensen zoals jij en ik. We moeten ons maar niets van die lui aantrekken, een botsing is onvermijdelijk.

SOKRATES Beste Euthyfron, misschien heeft het niet veel te betekenen dat je uitgelachen wordt. Want volgens mij maken Atheners zich geen grote zorgen wanneer zij iemand voor spitsvondig

houden, zolang hij tenminste zijn wijsheid niet onderwijst. Maar krijgen ze de indruk dat hij anderen naar zijn voorbeeld gaat vormen, dan worden ze woest, omdat ze zoals jij zegt jaloers zijn of om een andere reden.

EUTHYFRON Ik wil dan ook liever niet testen hoe ze in dit opzicht tegenover mij staan.

SOKRATES Van jou zullen ze misschien denken dat je terughoudend bent en niet genegen je wijsheid te onderwijzen. Ik vrees dat ze daarentegen van mij denken dat ik uit menslievendheid alles wat ik op mijn hart heb voor iedereen uitstort. Men hoeft niet te betalen, ik zou zelfs graag geld toegeven als iemand bereid is te luisteren. Ik beweerde zojuist dat ze me zouden uitlachen, zoals ze dat naar jij zegt ook met jou doen. Als dat klopt, zou ik gráág wat schertsen en lachen voor de rechtbank. Neemt men het ernstig op, dan valt behalve voor jullie waarzeggers niet te voorzien waar het op uitdraait.

EUTHYFRON Vermoedelijk nergens op, Sokrates. Jij zult je proces naar wens kunnen afsluiten, net zoals ik naar ik aanneem het mijne.

SOKRATES En wat voor proces voer jij, Euthyfron? Ben je verweerder of aanklager?

EUTHYFRON Aanklager.

SOKRATES Van wie?

EUTHYFRON Men verslijt me eens te meer voor gek dat ik hém aanklaag.

SOKRATES Hoezo? Ga je achter iemand aan die vliegen kan?

EUTHYFRON Van vliegen is geen sprake meer, gezien zijn zeer hoge leeftijd.

SOKRATES Wie is het dan?

EUTHYFRON Mijn vader.

SOKRATES Je vader, zeg je?

EUTHYFRON Inderdaad.

SOKRATES Hoe luidt de beschuldiging, waar gaat het proces om?

EUTHYFRON Dood door schuld, Sokrates!

SOKRATES Herakles! De gewone mensen zullen vast niet begrijpen, Euthyfron, hoe je in dit geval rechtvaardig kunt zijn. Ik denk dat wie hier rechtvaardig handelt niet de eerste de beste is, zo iemand moet al een heel eind op de weg der wijsheid zijn gevorderd.

EUTHYFRON Ja, bij Zeus, een heel eind, Sokrates.

SOKRATES Is het een familielid dat door toedoen van je vader gestorven is? Ach natuurlijk, je gaat hem niet omwille van een vreemde wegens dood door schuld vervolgen.

EUTHYFRON Je maakt je belachelijk, Sokrates, als je denkt dat het verschil maakt of het slachtoffer een vreemde of een familielid is. Nee, het enige dat telt is: stond de dader in zijn recht of niet? Stond hij in zijn recht, dan kun je hem ongemoeid laten. Is dat niet zo, dan dien je tot vervolging over te gaan, zelfs wanneer je met de dader huis en haard deelt. Want je bezoedelt jezelf even erg als je welbewust met zo iemand om blijft gaan, zonder jezelf en hem te reinigen door de zaak voor het gerecht te brengen.

De dode was trouwens een dagloner van me, hij werkte voor ons op ons landbouwbedrijf op Naxos. In beschonken toestand wordt hij woest op een van onze huisslaven en vermoordt hem. Mijn vader bindt hem aan handen en voeten, werpt hem in een kuil, en stuurt iemand hierheen om de wetsuitlegger te vragen wat er gebeuren moet. In de tussentijd let hij verder niet op de vastgebonden kerel. Hij bekommert zich niet om de man die hij als een moordenaar beschouwt: wat maakt het uit als die zou sterven? En dat laatste gebeurde. Door honger, kou en de boeien overleed hij eer de bode terugkwam van de wetsuitlegger.

Dit is nu wat mijn vader en de andere familieleden me kwalijk nemen: dat ik voor die moordenaar een proces tegen mijn vader wegens dood door schuld aanspan. Ze beweren dat dit sterfgeval hem niet aan valt te rekenen. Mocht dat wél zo zijn dan blijft het slachtoffer een moordenaar, en men hoeft zich het lot van zo'n kerel niet aan te trekken. Het zou een zonde zijn dat een zoon zijn vader wegens dood door schuld vervolgt. Ze moeten er dus slecht

van op de hoogte zijn, Sokrates, hoe de opvattingen bij de goden over goed en kwaad liggen.

SOKRATES Bij Zeus, Euthyfron, meen jij dan precies te weten hoe het met de goden, met goed en kwaad staat, dat je – gelet op wat zich naar je zeggen heeft voorgedaan – niet vreest dat het aanklagen van je vader ook allesbehalve een goede daad zou kunnen zijn?

EUTHYFRON Ik deugde toch nergens voor, Sokrates, en Euthyfron verschilde in geen enkel opzicht van de gewone mensen, als ik al die dingen niet precies zou weten.

SOKRATES Dan is het voor mij het beste, wonderknappe Euthyfron, om bij jou in de leer te gaan en vóór de aanklacht van Meletos op de rol komt op dit punt een schikking met hem te treffen. Ik zal hem dan voorhouden dat ik er ook vroeger al veel waarde aan hechtte van godsdienstige kwesties op de hoogte te zijn en dat ik nu – daar hij me in dezen ondoordachtheid en nieuwlichterij verwijt – jouw leerling ben geworden.

'Meletos,' zou ik kunnen zeggen, 'als jij erkent dat Euthyfron een expert op dit gebied is, geef dan toe dat ook ik de rechte leer aanhang en zie van het proces af. Erken je dat niet, dan kun je beter tegen hem, mijn leermeester, dan tegen mij procederen. Namelijk omdat hij ouderen bederft: mij en zijn vader. Mij door zijn onderwijs, de ander door zijn vermaning en zijn straf.'

Laat hij zich niet door mij overtuigen, en ziet hij dus niet van het proces af, of dient hij geen aanklacht tegen jou in plaats van tegen mij in, dan zou ik tegenover de rechtbank het schikkingsvoorstel kunnen herhalen.

EUTHYFRON Bij Zeus, Sokrates, mocht hij proberen mij aan te klagen, dan zou ik vermoedelijk zijn zwakke plek wel weten te vinden. We zouden het in de rechtszaal veel uitgebreider over hem dan over mij hebben!

SOKRATES Juist omdat ik me dat realiseer, waarde vriend, hoop ik jouw leerling te mogen worden. Ik weet maar al te goed dat deze Meletos, en menig ander, doet alsof hij jou niet ziet. Maar mij

heeft hij zo scherp en zo snel doorzien dat hij me wegens ketterij aan kan klagen. Bij Zeus, vertel me dan toch – zojuist verzekerde je er volledig van op de hoogte te zijn – wat jij godvruchtig en goddeloos zou noemen, in het geval van dood door schuld en in andere gevallen. Het goede is toch in alle omstandigheden aan zichzelf gelijk? Terwijl het kwaad steeds het tegendeel van het goede is, ook identiek aan zichzelf, met één bepaalde essentie die het vanwege het kwade tot het kwaad stempelt.

EUTHYFRON Ongetwijfeld, Sokrates.

SOKRATES Vertel me dan: wat noem jij goed en wat kwaad?

EUTHYFRON Ik noem goed waar ik nu mee bezig ben: het vervolgen van iemand die misdaden pleegt als dood door schuld, diefstal uit tempels en dergelijke, ongeacht of het toevallig je vader, je moeder, wie dan ook betreft. En kwaad is om niet tot vervolgen over te gaan. Let op, Sokrates, ik zal je een sterk bewijs leveren dat de regel als volgt luidt – een bewijs dat ik ook aan anderen verteld heb om te tonen dat dit de juiste gang van zaken is: je mag iemand die zich goddeloos gedraagt niet laten lopen, wie het ook betreft. Want ja, de mensen houden Zeus voor de beste en rechtvaardigste onder de goden, maar erkennen óók dat hij zijn eigen vader in de boeien sloeg omdat deze zonder enig recht zijn zonen verslond. Die overigens weer zijn vader om vergelijkbare redenen had ontmand.[2] En dan worden ze boos op mij omdat ik mijn vader die misdreef vervolg! Ze spreken zichzelf tegen in wat ze opmerken over mij en over de goden.

SOKRATES Tja, Euthyfron, ligt hier niet de reden dat ik gedaagd ben: het valt mij zwaar in zulke verhaaltjes over de goden te geloven. Daar bestaat, kennelijk, volgens sommigen mijn zonde uit. Als zelfs jij die in deze zaken zo deskundig bent je in dergelijke verhalen kunt vinden, moeten wij ons daar natuurlijk wel bij aansluiten. Want wat hebben wij die toegeven niets van deze problemen te weten voor recht van spreken? Zeg me daarom nu eens, in naam van de Vriendschap, of je gelooft dat dit allemaal écht zo is gebeurd?

EUTHYFRON Jawel, en nog veel wonderlijker dingen ook, Sokrates, dingen waarvan gewone mensen geen weet hebben.

SOKRATES Je gelooft dus dat er werkelijk sprake is van oorlog tussen de goden onderling, van verschrikkelijke vijandschappen, van veldslagen, enzovoorts? Precies zoals de dichters het weergeven en de geweldige schilders het in bonte kleuren op onze tempels uitbeelden. Met name het gewaad dat tijdens het grote Panatheense festival naar de Akropolis wordt gebracht, is volgeborduurd met zulke voorstellingen. Moeten wij denken dat deze dingen écht gebeurd zijn, Euthyfron?

EUTHYFRON Niet alleen deze dingen, Sokrates. Zoals ik daarnet zei, kan ik je als je wilt nog veel meer godsdienstige verhalen vertellen. Ik weet zeker dat het je zal verbijsteren als je het hoort.

SOKRATES Dat zou me niet verbazen. Maar vertel me die verhalen eens een andere keer, als we meer tijd hebben. Probeer voor dit moment een duidelijker antwoord te geven op de vraag die ik je zojuist voorlegde. Want, mijn beste, je eerste reactie op mijn vraag wat het goede is, volstaat niet. Je hebt me slechts gezegd dat wat je nu aan het doen bent, door je vader wegens dood door schuld aan te klagen, goed is.

EUTHYFRON En dat klopt hoor, Sokrates!

SOKRATES Wie weet. Maar volgens jou, Euthyfron, zijn tal van andere dingen toch ook goed?

EUTHYFRON Zeker.

SOKRATES Herinner je je mijn dringende verzoek nog? Dat hield niet in dat je één of twee voorbeelden van die talloze goede dingen zou geven, maar de grondgedachte waardoor alle goede dingen goed zijn. Je hebt gezegd dat door één bepaalde essentie het kwade kwaad is en het goede goed. Of herinner je je dat niet?

EUTHYFRON Toch wel.

SOKRATES Leer mij dan om wat voor essentie het gaat, waar die uit bestaat. Zodat ik iets heb om op te letten, om als maatstaf te gebruiken bij alles wat jij of een ander doet. Hetgeen eraan beantwoordt kan ik goed noemen en andersom.

EUTHYFRON Wanneer je het op deze manier wilt, Sokrates, zal ik het op deze manier uitleggen.

SOKRATES Ik wil het graag!

EUTHYFRON Welnu, goed is wat de goden welgevallig is, kwaad wat hun niet welgevallig is.

SOKRATES Uitstekend, Euthyfron, nu heb je geantwoord zoals ik wenste dat je zou antwoorden. Of het waar is, weet ik nog niet. Maar natuurlijk ga jij precies uitleggen waarom wat je zegt waar is.

EUTHYFRON Zeker.

SOKRATES Vooruit, laten we onze beweringen eens onderzoeken. Door de goden beminde dingen en mensen zijn goed, door de goden gehate dingen en mensen het tegendeel. En het goede en het kwade zijn niet aan elkaar gelijk, maar volstrekt verschillend, zo is het toch?

EUTHYFRON Jawel.

SOKRATES Het lijkt dus een gelukkige formule?

EUTHYFRON Volgens mij wel, Sokrates.

SOKRATES Maar is ook niet gezegd, Euthyfron, dat de goden twisten, het met elkaar oneens zijn, er onderlinge vijandschap bestaat?

EUTHYFRON Ja, dat is gezegd.

SOKRATES Waarover, m'n beste, moet een meningsverschil gaan om vijandschap en woede te veroorzaken? Laten we het eens zo bekijken: wanneer jij en ik van mening verschilden over een bepaalde hoeveelheid, of iets méér is, zou dan in zo'n geval het meningsverschil ons tot vijanden maken en onderlinge woede teweegbrengen? Of sloegen we bij zulke problemen aan het tellen om snel tot een oplossing te komen?

EUTHYFRON Dat laatste natuurlijk.

SOKRATES En als we van mening verschilden over de vraag of iets groter dan wel kleiner was, dan zouden we toch gaan meten om het meningsverschil snel te kunnen beëindigen?

EUTHYFRON Dat klopt.

SOKRATES En, naar ik aanneem, zouden we door te wegen tot een

vergelijk komen of iets zwaarder dan wel lichter is.

EUTHYFRON Vanzelfsprekend.

SOKRATES Waarover moet dan een meningsverschil gaan als er geen vergelijk mogelijk is, we vijanden van elkaar worden en in woede ontsteken? Misschien heb je daar niet één twee drie een antwoord op. Maar laat me je een suggestie doen: zou het niet kunnen gaan over recht of onrecht, mooi of lelijk, voorbeeldig of verwerpelijk? Zijn dat niet de twistpunten waardoor jij, ik en alle andere mensen eventueel elkaars vijanden worden als er geen bevredigend vergelijk mogelijk is?

EUTHYFRON Dit is inderdaad het bedoelde meningsverschil, Sokrates, dáár gaat het over.

SOKRATES En hoe zit het met de goden, Euthyfron? Zullen zij bij een meningsverschil niet ook over deze problemen van mening verschillen?

EUTHYFRON Vast en zeker.

SOKRATES Dus ook bij de goden, waarde Euthyfron, leven volgens jou verschillende gedachten over recht, over mooi en lelijk, voorbeeldig en verwerpelijk. Als hun meningsverschillen niet deze kwesties betroffen, zouden zij immers niet met elkaar strijden, zo is het toch?

EUTHYFRON Je hebt gelijk.

SOKRATES De dingen die de partijen voor mooi, voorbeeldig en rechtvaardig houden beminnen zij toch, terwijl ze de tegenpolen daarvan haten?

EUTHYFRON Inderdaad.

SOKRATES Maar zoals je zegt gelden de dingen die voor de ene partij rechtvaardig zijn voor de andere partij als onrechtvaardig. De onenigheid hierover leidt tot strijd en onderlinge oorlog. Zit het niet zo in elkaar?

EUTHYFRON Precies.

SOKRATES Hetzelfde ding kan dus blijkbaar door de goden gehaat en bemind worden, voor hen een gruwel en een zegen zijn.

EUTHYFRON Blijkbaar.

SOKRATES Zo geredeneerd zou dus hetzelfde ding tegelijk goed en kwaad zijn, Euthyfron.

EUTHYFRON Vermoedelijk.

SOKRATES Met alle respect, dan heb je mijn vraag niet beantwoord. Ik vroeg immers niet naar iets dat tegelijk goed en kwaad is. Maar kennelijk is wat de goden een zegen is hun tevens een gruwel. Zo bezien, Euthyfron, zou er niets vreemds aan zijn dat de straf voor je vader waar jij nu aan werkt een aan Zeus welgevallige daad is, maar in de ogen van Kronos en Ouranos afkeuring verdient, aan Hefaistos bevalt, doch afgekeurd wordt door Hera, enzovoorts, aangenomen dat er hierover bij de rest van de goden ook verschil van mening bestaat.

EUTHYFRON Maar ik geloof, Sokrates, dat er bij de goden geen enkel verschil van mening over bestaat dat wie schuldig is aan iemands dood zijn gerechte straf niet mag ontlopen.

SOKRATES Nou, Euthyfron? Heb je dan ooit een mens horen betwisten dat wie schuldig is aan iemands dood of aan een ander misdrijf zijn gerechte straf niet mag ontlopen?

EUTHYFRON Mensen doen niet anders dan dit betwisten, met name voor de rechtbanken. Ze stapelen misdrijf op misdrijf, en gaan in woord en daad tot het uiterste om hun straf te ontlopen.

SOKRATES Maar bekénnen ze hun misdrijf, Euthyfron, en houden ze ondanks die bekentenis vol dat ze hun gerechte straf niet verdienen?

EUTHYFRON Nee, beslist niet.

SOKRATES Dan gaan ze in woord en daad dus niet tot het uiterste. Want, naar ik veronderstel, durven ze dit niet te betwisten, houden ze niet vol dat wie schuldig is toch geen straf moet krijgen. Ze ontkennen daarentegen, denk ik, hun schuld. Klopt dat?

EUTHYFRON Je hebt gelijk.

SOKRATES Dus ze betwisten niet dat de misdadiger zijn gerechte straf verdient. Maar ze twisten er vermoedelijk over wie de dader is, wat hij gedaan heeft en wanneer.

EUTHYFRON Je hebt gelijk.